

Familieterapi i fengsel

2016/RB83658 Rehabilitering (2015-18)

For Fangers Pårørende (FFP)

Forord

Denne rapporten omhandler arbeidet med For Fangers Pårørende (FFP) sitt treårige landsdekkende helseforebyggende prosjekt *Familieterapi i fengsel*. Prosjektet har hatt som formål å jobbe for at et offentlig tilbud om familieterapi, som ikke er tilgjengelig for innsatte før permisjonstid, skal gjøres tilgjengelig for innsatte og deres pårørende. Gjennom prosjektet har FFP hatt en koordinerende rolle og arbeidet for å få fengsler og familievernkontor til å samarbeide om å tilby familiesamtaler for innsatte og pårørende i fengslene. Rapporten belyser bakgrunnen for FFPs mål om etableringen av et slikt tilbud. Videre beskriver rapporten hvilke metoder og samarbeidsformer som er benyttet for å nå målene, hvordan prosjektet har endret seg gjennom perioden, hvilke mål som er nådd og andres bidrag i arbeidet.

FFP har i prosjektperioden kontaktet fengsler, familievernkontor og andre aktører over store deler av landet og invitert til informasjonsmøter og kurs/workshops om familiesamtaler i fengsel. At fengslene, gjennom dette prosjektet tilbyr familiesamtaler i et samarbeid med familievernkontorene er til et nytt tilbud for innsatte og deres pårørende. FFP mener prosjektet har nådd mange viktige mål, og vil takke Extrastiftelsen for økonomisk støtte til prosjektet.. Det har det vært vesentlig for prosjektet at vi har møtt interesse og oppnådd et samarbeid med Kriminalomsorgsdirektoratet (KDI) og Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir). Prosjektet har også blitt svært positivt mottatt i fengsler og familievernkontorer. Videre har samarbeidet med Anne Hedvig Vedeler ved VID vitenskapelige høyskole bidratt til faglig høy kvalitet på kursene.

Sammendrag

Bakgrunn for prosjektet

For Fangers Pårørende (FFP) jobber for å gi støtte til og bedre forholdene for pårørende av innsatte. Kontaktmulighetene mellom innsatte og pårørende er svært begrensede. Mangel på gode arenaer og tid til å pleie relasjoner rammer både barn og voksne. Familien er uskyldig i den kriminelle handlingen, men de blir likevel rammet av fengslingen. Erfaringer fra et treårig pilotprosjekt med familieterapi i Trondheim fengsel, viste mange positive effekter for innsatte og deres pårørende. FFP ønsket gjennom dette prosjektet at flere innsatte og pårørende skulle få tilbud om familiesamtaler i fengsel, og søkte derfor midler til dette landsdekkende prosjektet.

Mål for prosjektet

Bedre muligheter for å ivareta eller avklare relasjoner under soning

Mange opplever situasjonen under pågripelse og varetekt som kaotisk, og soningstiden som full av utfordringer som man ikke får snakket om. Et tilbud med familiesamtaler kan bidra til å rydde opp i noe av dette kaoset.

Bedre helse samt kriminalitetsforebyggende - og samfunnsøkonomisk gevinst

Undersøkelser viser at både voksne og barn får dårligere helse når et familiemedlem kommer i fengsel.

FFP mener at hjelp med relasjonelle problemer kan skape et bedre nettverk for den innsatte og tryggere situasjon for barna. Dette kan virke forebyggende på kriminalitet og dårlig helse.

Forankring av familieperspektivet i kriminalomsorgen

Pårørende er uskyldige i den kriminelle handlingen, men rammes likevel ofte hardt av fengslingen. FFP ønsker gjennom prosjektet å bidra til at kriminalomsorgen får et sterkere fokus på familien som del av rehabiliteringen, og at tiltak som inkluderer familien får en tydeligere forankring.

Bidra til å gjøre et offentlig tilbud tilgjengelig for innsatte og pårørende

Før innsatte kommer til permisjonstid kan de ikke benytte seg av tilbudet på familievernkontorene som skal være tilgjengelig for alle. Gjennom prosjektet har det vært et mål at fengslene i et samarbeid med familievernkontorene skal tilby familierapi til innsatte og pårørende i fengselet. På denne måten gjøres tilbudet til familievernkontoret også tilgjengelig for innsatte som ikke kan nyttiggjøre seg et tilbud i fengselet.

Resultater og måloppnåelse

Gjennom informasjonsmøter og kurs har FFP bragt fengsler og lokale familievernkontor eller andre eksterne aktører sammen, med formål om å etablere et tilbud om terapeutiske familiesamtaler i fengslene. Tilsammen har 31 ansatte fra 13 fengsler, fem ansatte fra fire familievernkontorer, fem ansatte fra to Konfliktråd og en ansatt fra Veiledningssenteret for pårørende deltatt på kursene. De som har deltatt på kurs har en aktiv rolle i tilbudet på sin arbeidsplass. I sluttfasen av prosjektet ble det gjennomført et erfaringsseminar i samarbeid med KDI og Kriminalomsorgens høgskole og utdanningssenter (KRUS). Hensikten med dagen var å samle og bringe videre erfaringer med arbeidet så langt.

FFP opplever å ha høy måloppnåelse i prosjektet når det gjelder forankring og etablering av tilbudet om familiesamtaler i fengsel. Målet om et tilbud om familiesamtaler i høysikkerhetsfengsler i alle kriminalomsorgens regioner er nådd. Flere fengsler jobber med planlegging av et tilbud og samarbeid som de mener vil starte i 2019. Vi ser at familievernkontorer og fengsler finner hver sine måter å samarbeide på og gjør viktige erfaringer. Disse erfaringene bringes videre til de andre fengslene av FFP.

Måloppnåelsen er noe svakere når det gjelder omfang av samtaler. Vi erfarer at det tar tid før familiesamtalene kommer i gang, og at omfanget på samtaler variere i de fengslene som har gjennomført kurs. Mens enkelte fengsler har gjennomført mange samtaler, er flere fengsler fortsatt i startgropen men med et tydelig ønske om å komme i gang. Tilbakemeldinger fra flere av de som har kommet i gang med et tilbud er at familiene sier at tilbudet er viktig og hjelper familiene i å komme lettere igjennom hverdagen.

Prosjektperioden har ikke minst vært viktig for å legge et fundament for videre arbeid. Det er etablert et godt samarbeid med KDI som har en dialog med Bufdir om et samarbeid direktoratene imellom. Dette er avgjørende for forankringen av prosjektet.

Det tar tid å jobbe med et slikt prosjekt som et nytt tema innenfor fengselssystemet. Mange faktorer, som lovverk, underbemanning og strenge rutiner, kan være til hinder for å utvikle nye tiltak. Vi ser også at det i noen tilfeller kan bli et ensomt arbeid, og det kreves idealisme og stor tro på tiltaket dersom det ikke er godt forankret i ledelsen.

Vi har også erfart at det kan være vanskelig for mange familievernkontorer å prioritere dette arbeidet, grunnet ressursbruk og hvilke prioriteringer som ligger i etatens føringer. Mangel på familierapeuter i tilbudene har bragt på banen ideer til hvilke andre yrkesgrupper disse kan erstattes med. Prosjektets

fokus har endret seg til at det uansett er viktig å legge til rette for familiesamtaler, og at samtaler også kan ivaretas av personer med relevant utdanningsbakgrunn i fengslene, som for eksempel sosialarbeidere og andre med klinisk utdanning, og at det kan benyttes andre relevante eksterne aktører enn familievernkontorene.

Videre nytteverdi

FFP jobber for å bidra til å lette pårørende av innsatte sin situasjon, og anser arbeidet med tilbud om familiesamtaler i fengsel som et viktig bidrag i dette. FFP vil dra nytte av erfaringene fra prosjektet i vårt videre arbeid. Vi ser også at prosjektet har bidratt til å styrke fokuset i kriminalomsorgen på familien som ressurs. Ansatte i fengslene som har gjennomført samtaler opplever at de har fått et nytt og viktig verktøy i arbeidet med de innsatte. Det er positivt at det er en pågående dialog mellom KDI og Bufdir om et mulig fremtidig samarbeid om å tilby familiesamtaler i fengslene. En overordnet forankring vil kunne gi familievernkontorene og fengslene en tydeligere føring om å prioritere arbeide med familiesamtaler i fengsel, og er nødvendig for at familiesamtaler skal kunne bli et permanent tilbud i kriminalomsorgen. FFP vil jobbe med videreføring av tilbudet gjennom egen organisasjon og gjennom samarbeid med de aktuelle direktoratene.

Innholdsfortegnelse

Forord.....	1
Sammendrag.....	1
Kapittel 1. Bakgrunn for og målsetting med prosjektet.....	5
<i>Bakgrunn for prosjektet.....</i>	<i>5</i>
Reflekterende team som samtaleform.....	5
Mål for prosjektet.....	6
<i>Forankring av familieperspektivet i kriminalomsorgen.....</i>	<i>6</i>
<i>Bidra til å gjøre et offentlig tilbud tilgjengelig for innsatte og pårørende.....</i>	<i>6</i>
Målgruppe	6
Finansiering	7
Kapittel 2. Prosjektgjennomføring/Metode	7
Samarbeid og oppstart.....	7
Informasjonsmateriell	8
Tilbakemeldingsverktøy	8
NTNU	8
Erfaringsseminar.....	8
Studiereise.....	8
Kapittel 3. Resultater og resultatvurdering	9
Måloppnåelse	9
<i>Bedre muligheter for å ivareta eller avklare relasjoner under soning.....</i>	<i>9</i>
<i>Forankring av familieperspektivet i kriminalomsorgen.....</i>	<i>11</i>
<i>Bidra til å gjøre et offentlig tilbud tilgjengelig for innsatte og pårørende.....</i>	<i>11</i>
<i>Verdi</i>	<i>13</i>
<i>Videre nytteverdi</i>	<i>13</i>
<u>Kap 4. Oppsummering og videre planer.....</u>	<u>14</u>
Referanser/litteratur	14

Kapittel 1. Bakgrunn for og målsetting med prosjektet

Bakgrunn for prosjektet

For Fangers Pårørende (FFP) har siden 1992 jobbet for å støtte og bedre forholdene til pårørende av innsatte. FFP har sett hvilke utfordringer de står i og at den innsattes familie ofte rammes av fengslingen både praktisk, økonomisk, relasjonelt og helsemessig.

Rammene kriminalomsorgen gir for kontakt mellom innsatte og pårørende er svært begrenset. Minimumskvoten, og det som ofte praktiseres, er en time besøk i uka, og tjue minutter telefonsamtale fordelt på barn, annen familie og venner. Dette er svært knapt og gir i begrenset grad mulighet til å ta opp relasjonelle problemstillinger underveis i soningstiden.

Barna rammes ofte hardt av fengsling. Faktorer som fravær av en omsorgsperson, gjenværende omsorgsperson håndtering av situasjonen, omgivelsenes håndtering av situasjonen og endring i økonomisk situasjon er noen av det som påvirker barnas situasjon. I familier der det er konflikt mellom foreldrene, vil barnet i noen tilfeller oppleve at omsorgspersonen utenfor muren ikke greier å ivareta barnets behov for kontakt med den innsatte forelder.

Det er av betydning at man ser annerledes på innsattes rolle i sin families liv, og at man også ser hvilken betydning pårørende har for den innsatte under soning. Familien er uskyldig i den kriminelle handlingen, men de blir rammet hardt av den.

FFP har gjennom arbeid med målgruppen sett at mange familiemedlemmer blir syke og langvarig sykmeldte som følge av at en nær person blir fengslet. FFPs undersøkelse Pårørendes helse og livskvalitet (FFP 2008) bekrefter dette, og viser at oppunder halvparten av pårørende av innsatte ble syke som en konsekvens av fengslingen.

Reflekterende team som samtaleform

Psykiater Tom Andersen fra Tromsø skapte en ny terapeutisk retning på 70 og 80 -tallet da han og hans team «snudde speilet» og lot familien lytte til at terapeutene reflekterte over det de hadde sett og hørt. Tidligere var praksis at terapeuten som samtalte med familien gikk inn i rommet ved siden av, fikk noen tips og råd av teamet som hadde observert gjennom et enveisspeil og deretter gikk tilbake til familien for å prøve ut rådene. Praksis utviklet seg til at man sluttet å bruke speil, og at hele teamet satt i samme rom som familien og observerte og reflekterte over det de så og hørte. Dette hadde en stor positiv effekt på terapien (Andersen, 1994, s. 22). Han er like kjent for innholdet i og tanken bak denne handlingen. Det ubehaget han opplevde ved å snakke om sine klienter uten at de hørte teamet bak speilet, ledet til denne endringen. Det som ikke kunne sies i deres påhør, burde ikke sies.

I 2013 ble FFP ved vår familieterapeut invitert til å tilby familieterapi for innsatte og deres familier i Trondheim fengsel. Dette ved bruk av reflekterende team sammen med en erfaren kliniker på området, som jobbet i fengselet. Vi så at det å få snakke sammen om det som virkelig var viktig for dem, gjerne om tema de ikke hadde greid å snakke om tidligere, hadde en positiv effekt. Vi så også at den strukturen reflekterende team gir for samtalen, og hvordan det faglige innholdet (Andersen 1994, s. 26) som denne retningen søker å ivareta, virket positivt på innsatte og familien.

I Sverige har Kalmar fengsel hatt et tilbud om slike samtaler, ledet av Judith Wagner (Eliassen & Seikkula, 2006). Det er ikke foretatt undersøkelser av arbeidet. Wagner var FFPs familieterapeut sin veileder i dette arbeidet i en periode. I Danmark har Herstedvester fengsel lenge jobbet med innsatte i reflekterende team, men ikke med familiene.

Gjennom en periode på over tre år med familiesamtaler i Trondheim fengsel, mente vi å se mange positive effekter for innsatte og deres pårørende. FFP ønsket gjennom dette prosjektet at flere innsatte og pårørende skulle få tilbud om familiesamtaler i fengsel. Vi søkte Extrastiftelsen om midler til det landsdekkende prosjektet Familieterapi i fengsel, for å kunne bidra til at det etableres et slikt tilbud i fengsel over hele landet.

Mål for prosjektet

Bedre muligheter for å ivareta eller avklare relasjoner under soning

Mange opplever situasjonen under pågrepelse og varetekt som kaotisk, og soningstiden som full av utfordringer. Et tilbud om familieterapi i fengsel kan bidra til å rydde opp i noe av dette kaoset. Noen trenger å forstå hva som har skjedd og hvorfor, andre må finne løsninger på praktiske utfordringer eller finne ut hva man vil med relasjonen, osv. Ivaretagelse av barna har vært en del av målsettingene i prosjektet, ved å legge til rette for at partnere og eks-partnere skulle få mulighet for å samarbeide. Videre det vi i prosjektet har kalt avklaring av relasjoner, men det kan like gjerne handle om avklaring av situasjonen.

Bedre helse samt kriminalitetsforebyggende - og samfunnsøkonomisk gevinst

Forskning viser at foreldre som har vært i fengsel har større sjanse for å oppleve at deres barn havner i fengsel. Forskningen er imidlertid ikke entydige på om dette kommer av levekårssituasjonen barnet vokste opp i, eller om også det å være adskilt fra en forelder som sitter i fengsel og stigma og annet som følger med har en effekt (Murray og Farrington 2005). Barna er en risikogruppe i forhold til sosiale problemer og kriminalitet, og forebyggende arbeid rettet mot denne gruppen er av stor betydning.

Gjennom arbeidet med familiesamtaler i Trondheim fengsel erfarte vi at familiesamtalene bidro til at innsatte og deres familie knyttet sterkere bånd. Flere ga uttrykk for at de mente det ville bli lettere å støtte hverandre etter at det ble løst opp i konflikter. Dette mener vi vil kunne påvirke den innsatte positivt som en forebyggende faktor mot ny kriminalitet.

Prosjektet hadde et mål om at familiesamtalene kunne ha en helseforebyggende - og i det en samfunnsøkonomisk gevinst. Vi mener at en støtte til den gjenværende omsorgspersonen gir en bedre mulighet for å takle hverdagen, har helsebringende effekt og en viktig effekt for den omsorgen barna får. FFPs erfaring er at familiesamtaler og andre støttetilbud til pårørende av innsatte gjør at de håndterer soningstiden bedre. Mange sier for eksempel at det har stor betydning for å holde seg i jobb eller komme tilbake i jobb, og for å takle de utfordringer de møter i hverdagen ellers.

Forankring av familieperspektivet i kriminalomsorgen

FFP har sett en utvikling av fokus på familien i kriminalomsorgen de siste årene, men først og fremst relatert til barnas situasjon. Barna rammes ikke bare av fravær av en omsorgsperson, men også av den gjenværende omsorgspersonens problemer relatert til soningen. Det kan være relasjonelle tema, økonomi, helseproblemer som følge av belastningen fengslingen gir mm. Det er derfor viktig at barnas foreldre får hjelp slik at barna ikke lider mer enn nødvendig. FFP mener at fokuset på hele familien må endres, både for barna og for de voksnes del. Også voksne pårørende er uskyldige i den kriminelle handlingen, rammes ofte hardt av den og bør få hjelp når det er mulig. FFP ønsket gjennom prosjektet å bidra til at kriminalomsorgen inkluderer pårørende i rehabiliteringen og gir pårørende flere selvstendige rettigheter og muligheter i møte med etaten.

Bidra til å gjøre et offentlig tilbud tilgjengelig for innsatte og pårørende

Før innsatte har kommet til permisjonstid har de frem til nå ikke kunnet benytte seg av det offentlige tilbud om familieterapi. Familieterapi er et tilbud som familier ellers i samfunnet har lett tilgang til via familievernkontor. Behovet i denne gruppen er stort, og FFP ønsket gjennom prosjektet å senke

terskelen ved å bidra til at kriminalomsorgen og familievernet sammen gir et tilbud i fengselet.

Målgruppe

Målgruppen var innsatte og pårørende over hele landet.

Finansiering

Prosjektet har vært finansiert av Extrastiftelsen og med en egenandel fra FFPs egne midler. Prosjektet har vært gjennomført uten større avvik fra opprinnelig budsjett.

Kapittel 2. Prosjektgjennomføring/Metode

Samarbeid og oppstart

Prosjektet ble innledet ved møter med Bufdri og KDI for å forankre arbeidet innenfor de to etatene prosjektet skulle virke innenfor. FFP mente at en slik forankring var viktig av flere grunner. For det første ville en tillatelse til å utføre arbeid på deres ansvarsområder gjøre FFP tryggere på at arbeidet var ønsket. For det andre ville det gi oss nyttig informasjon om hvilke prioriteringer vi burde gjøre for å lykkes med prosjektet og dermed minske risikoen for å prioritere eller trå feil. Videre ville godkjenningene trygge ansatte lengre nede i kriminalomsorgssystemet og familievernet i å kunne inngå et samarbeid med FFP. I møtene gjorde FFP rede for bakgrunnen og planene for prosjektet.

Vi tror at velviljen vi opplevde knyttet til dette nye arbeidet kan relateres til det gode samarbeidet vi har hatt med kriminalomsorgen gjennom 25 år.

Norge har fem kriminalomsorgsregioner og rundt seksti fengsler. Vi valgte å nedprioritere kontakten med familievernet i kriminalomsorgens region nord, da FFP allerede var etablert med tilbud om familiesamtaler i Trondheim fengsel som inngår i region Nord.

Vi valgte å konsentrere oss om Øst-, Vest- og Sørlandet. 20 fengsler og 12 familievernkontorer ble kontaktet med informasjon om prosjektet og ble invitert til et informasjonsmøte. Alle vi ringte til var interesserte og positive. Av disse takket 19 fengsler og alle familievernkontorene ja til å delta på informasjonsmøter og videre 13 fengsler og 5 familievernkontorer til å delta på kurs i regi av FFP.

Informasjonsmøter

I møtene samlet FFP fengsler og familievernkontorer som ligger i nærheten av hverandre. Intensjonen var at de skulle få den samme informasjonen, og ha mulighet til å bli litt kjent og ev. starte en samtale om et mulig samarbeid. Møtene inneholdt informasjon om bakgrunnen og intensjonen for FFPs prosjekt, som beskrevet i denne rapporten. FFPs kunnskap om pårørendes situasjon kan være ukjent både for ansatte i familievernet og til dels også fengslene. Videre skisserte vi målene for tiltaket, hva aktørens roller i arbeidet kunne være, men først og fremst at det ligger mange muligheter for samarbeid der som de selv burde søke å finne frem til.

Kurs/workshops

Det ble gjennomført tre kurs/workshops. Totalt deltok 31 ansatte fra 13 fengsler, fem ansatte fra fire familievernkontorer, fem ansatte fra to Konfliktråd og en ansatt fra Veiledningssenteret for pårørende på kursene. På kursene deltok de som skulle ha en rolle i arbeidet på egen arbeidsplass. Målet med kursene har vært at ansatte ved fengslene skulle bli kjent med den eksterne samarbeidsparten, og legge planer for et samarbeid om å tilby og gjennomføre familiesamtaler i fengslene. Kurset inneholdt informasjon om fengsler og pårørende av innsattes situasjon, workshop med samarbeid mellom de som skal tilby familiesamtaler og opplæring i reflekterende team/prosesser av familieterapeut og førsteamanuensis Anne Hedvig Vedeler fra VID vitenskapelige høgskole.

Tilpassing av tilbudet

Det har vært et mål for prosjektet at fengsler over hele landet skal gi et tilbud om familierterapi i fengsel. Gjennom prosjektperioden har målet endret seg noe, til at vi ønsker at det skal tilbys familiesamtaler i hele landet. Som rapporten vil vise, erfarte vi at det ikke alltid er mulig å få familierapeuter med i samtalene, og at personer med kompetanse innen samtale og veiledning i fengselssystemet selv kunne gjennomføre samtalene, eventuelt i samarbeid med annen ekstern instans som for eksempel Konfliktrådet. Derfor vil tilbudet i rapporten heretter omtales som familiesamtaler og ikke familierterapi.

Informasjonsmaterieill

Vi ønsket å nå de to målgruppene, ansatte og brukerne, med målrettet informasjon av tilbudet og utviklet to typer informasjonsflyere. Flyeren til ansatte informerte om deres og arbeidsplassen rolle, forankring og ansvarsforhold, hensikt med tilbudet, forslag til metode mm. Flyeren til innsatte og pårørende inneholdt informasjon om målgruppe, hensikt med tiltaket, kontaktpersoner mm. Selv om vi bestrebet oss på å lage informasjonen så universell som mulig, så vi at det ikke tok så lang tid før den ble noe utdatert og vanskelig å benytte. Tilbudet i fengslene har fått forskjellig innhold og vinkling, og informasjonen kunne etterhvert skape flere spørsmål enn svar. Det viste seg også at informasjonen kunne oppfattes som at det enkelte fengselet ikke hadde et eierforhold til tilbudet, og flere laget derfor sin egen informasjon til innsatte og pårørende. FFPs informasjonsflyere ble derfor mindre benyttet ut over i prosjektperioden, men var nyttig som informasjon på kursene våre, for at deltakerne kunne hente inspirasjon til utvikling av egen informasjon.

Tilbakemeldingsverktøy

FFP hadde et ønske om at tilbakemeldingsverktøyet Fit Outcomes (tidligere Klient og resultatstyrt praksis, KOR) skulle benyttes i arbeidet i fengslene. Verktøyet ivaretar muligheten for at de som leder samtalen får tilbakemeldinger på metode, innhold og opplevelse slik at man kan korrigere det som ikke oppleves bra. Videre ivaretar det muligheten for å se om det skjer endringer med brukerne som bør fanges opp og kan påvirke videre forløp. Det viste seg vanskelig å innføre dette. Noen familievernkontorer benytter det, andre ønsker ikke å benytte det. Vi tonet ned denne delen, men informerte om muligheten og fordelene vi mener det kan ha.

NTNU

Førstelektor Kristin Viggen ved NTNU har tidligere skrevet en forskningsrapport på arbeidet med samtaler mellom ansatte og innsatte i Trondheim fengsel ved bruk av Reflekterende team. Hun ønsket også å se på arbeidet med familiesamtaler i fengsel og søkte forskningsmidler til dette arbeidet i 2017, men fikk ikke innvilget dette.

Erfaringsseminar

I november 2018 gjennomførte FFP et erfaringsseminar i samarbeid med Kriminalomsorgsdirektoratet (KDI) og Kriminalomsorgens høgskole og utdanningscenter (KRUS). Hensikten med seminaret var å samle og bringe videre erfaringer med arbeidet så langt.

Studiereise

Det var planlagt studiereise til Danmark, men denne ble ikke gjennomført da det viste seg at de som jobbet med reflekterende team i fengsel, ikke gjennomførte familiesamtaler. Vi valgte å bruke noen ressurser på at prosjektleder mottok månedlig veiledning på Skype av Judit Wagner, psykoterapeut og leder for arbeidet med samtaler med innsatte og familier i Kalmar fengsel. Wagner benyttet reflekterende team i samtalene. FFP besøkte henne i Kalmar før arbeidet med vårt treårige prosjekt startet.

Foredrag og møter

FFP har informert om prosjektet i flere ulike sammenhenger, blant annet på nasjonal samling for barneansvarlige på KRUS (Kriminalomsorgens Høgskole og Utdanningscenter).

Kapittel 3. Resultater og resultatvurdering

Prosjektet har vært avhengig av andre aktører for kunne bli vellykket. Vi ser i ettertid at etableringen av selve tilbudet om familiesamtaler i fengsel derfor og til tross for velvilje, har vært tidkrevende. Det tok tid å få avtalt og gjennomført møter, både på direktoratsnivå og ledernivå i fengsler og familievernkontorer. Når møter og kurs har vært gjennomført, har det vist seg vanskelig å starte opp tilbudet i fengslene av flere årsaker, men ofte knyttet til overordnede føringer, økonomi, personalressurser og prioriteringer knyttet til dette. Ved utgangen av prosjektperioden har det vært gjennomført familie- og parsamtaler i 3-4 høysikkerhetsfengsel. Minst seks fengsler til jobber med etablering av interne rutiner, rekruttering og samarbeid med eksterne aktører.

Måloppnåelse

Bedre muligheter for å ivareta eller avklare relasjoner under soning og

Bedre helse samt kriminalitetsforebyggende - og samfunnsøkonomisk gevinst

Det er jobbet med etablering av et tilbud som kan bidra til å skape store endringer i kriminalomsorgen og for innsatte og deres pårørende. Det har tatt tid å forankre arbeidet og å nå ut til de som potensielt skal utøve det. Det har vært stor interesse for temaet, deltakelse på informasjonsmøter og kurs har vært god og avgjørende for videre fremdrift. Dette er allikevel bare en sped begynnelse på dette arbeidet for fengslene og familievernkontorene. Vi ser at prosjektperioden først og fremst har vært viktig for å legge et godt fundament for videre arbeid. Vi er derfor glade for at vi har brukt tid på å bygge dette fundamentet gjennom forankring i direktorater og øverste ledelse i fengsler og familievernkontorene.

Noen av fengslene har kommet i gang med arbeidet, og gjør viktige erfaringer. Disse erfaringene bringes videre gjennom den kontakten FFP har med dem, samt gjennom erfaringsseminaret som ble arrangert på slutten av prosjektperioden.

FFPs fokus fremover må fortsatt være på samarbeid og god forankring for å trygge et stabilt tilbud i fremtiden. Det er gjort få funn relatert til tilbud om familiesamtaler så langt, men målene om mulighet for å ivareta relasjoner samt bedre helse og kriminalitetsforebygging er påbegynt gjennom de samtalene som er gjort og det fundamentet som legges i det pågående samarbeidet som er etablert. De tilbakemeldinger som er kommet fra familiene er positive. FFPs familieterapeut og prosjektansvarlig i dette treårige prosjektet skal levere en master i familieterapi våren 2020. Hun skal undersøke opplevelsen pårørende av innsatte har av tilbudet om familiesamtaler/familieterapi i fengsel, og bruk av reflekterende team dersom dette blir benyttet.

Her er tilbakemeldinger/status fra noen av de tretten fengslene som er i gang med arbeidet:

Et par har sagt at samtalene er helt avgjørende for at mor skal klare rollen hjemme. Hun har utfordringer i forhold til samfunnet rundt, og i forhold til ungene. Tema er ofte livet utenfor muren, når jeg snakker med parene. Helseperspektiv – både når det gjelder innsatte og pårørende. Belastningen er kjempestor. Et tema i samtalene er å kartlegge hva slags utfordringer de har.

Ingunn Helgesen, Ringerike fengsel

Vi har hatt et reflekterende team mellom et foreldrepar og alle som deltok hadde veldig positive opplevelser med det. De hadde ikke hørt om reflekterende team tidligere, men hadde veldig lyst å prøve det. De sa at de aldri hadde snakket sammen på den måten og fått forståelse av hvordan den andre tenkte og innsikt i hverandres liv på en annen måte. Og det hadde ikke gått, i alle fall ikke så lett, hvis ikke vi hadde et direkte samarbeid med sosionom i Åna fengsel. Vi har planer for samarbeid også i Stavanger fengsel

Unni Selstø, Veiledningssenteret for pårørende (Sandnes)

Dette tar litt tid. Vi holder samarbeidet med konfliktrådet og familievernkontoret, som er stadig mer ivrige, varmt. Vi informerer gjennom informasjonsmateriell, temakvelder med innsatte og gjennom kontakten med de pårørende. Vi ser at det er en utfordring for oss at vi stort sett har varetektsinnsatte som skal videre til andre fengsler, så en del av det vi gjør nå er nok å forberede grunnen for bedre rammebetingelser når vi får nytt stort fengsel i Agder. Vi håper likevel å komme i gang med familiesamtaler i løpet av våren.

Greta Birkeland, Kristiansand fengsel

Det er avgjørende med en forankring av tilbudet i ledergruppa, men også blant de andre ansatte. Trondheim fengsel har 2-3 ganger i året invitert betjentene til informasjonsmøter om tilbudet (samtaler med innsatte). Dette er dagsseminar der så mange ansatte som mulig får være mer, dette forankrer faget blant ansatte som ikke nødvendigvis selv skal drive samtalene. I tillegg har i alt 12 ansatte gjennomført kurset på 7,5 studiepoeng i reflekterende prosesser på NTNU. Dette gir mer tyngde, og de ansatte som jobber med samtalene blir sikrere samtidig som det gir tilbudet en annen status i forhold til andre ansatte.

Vi ser at familiesamtalene har en effekt på innsatte ved at de blir roligere. Flere av de innsatte som har gått i familierapi har hatt en raskere progresjon i soningen enn antatt.

Familiesamtaler er godt sikkerhetsarbeid.

Egil Gabrielsen, fengselsleder Trondheim fengsel

Samtalene Gabrielsen uttaler seg om er knyttet til samtaler med innsatte og familiesamtaler.

Et godt eksempel på at vilje til gjennomføring ikke stoppes av motstand i en oppstartfase kommer fra en sosionom i et fengsel i Vestfold:

Det er vanskelig å få med seg betjenter som har jobbet på sin måte i mange år. Jeg vil gjerne lære opp noen i reflekterende team, men møter en del motstand. Jeg får ikke de andre ansatte med på å rekruttere familier til dette. Derfor tar jeg foreløpig samtalene alene, og vi trekker inn imaginær familie/venn i samtalene. Tilbakemeldinger fra innsatte er at de føler seg mer ivaretatt.

Tone Gran Myhre, Hof fengsel

Eksemplet viser betydningen av å få forankret arbeidet i ledelsen. FFP ser at det er enklere å starte dette tilbudet i de fengslene hvor ledelse er med helt fra de første informasjonsmøtene blir gjennomført.

Vi har invitert fengselet på hospitering hos oss. De skal delta på familierapi med bruk av reflekterende team her på familievernkontoret. Senere, når det nye fengslet står klart, skal vi ha en plan klar for hvordan samarbeidet skal foregå.

Mona Bele, familievernkontoret i Aust-Agder

Vi ser at de forskjellige teamene av familievernkontorer og fengsler som samarbeider finner hver sine måter å gjøre det på, noe FFP synes er positivt. Eksempler som det over er viktig i FFPs kontakt med andre fengsler og familievernkontorer som videreformidling av inspirasjon til måter å tilrettelegge tilbudet på i fengslene.

FFP skulle gjerne sett at det var et større omfang på samtaler og at det var høstet flere erfaringer relatert til målene på dette tidspunktet. Vi ser allikevel at prosjektet allerede har ført til viktige endringer i kriminalomsorgen, som på sikt kan gi den ønskede effekten for innsatte og deres pårørende. Sett i lys av de erfaringene FFP har med over 25 års arbeid relatert til kriminalomsorgen, har dette arbeidet allikevel gått relativt raskt.

Forankring av familieperspektivet i kriminalomsorgen

Pårørende som tema i kriminalomsorgen er like gammelt som etaten selv. Det som er nyere er tanken om at denne etaten har et selvstendig ansvar for de som besøker fengselet. Barneperspektivet er forankret gjennom lover, forskrift og retningslinjer. Gjennom prosjektet har FFP hatt et ønske om å bidra til at også familieperspektivet skal forankres gjennom tilbud, rettigheter og fokus på gruppen som en ressurs.

Det er positivt at det er en pågående dialog mellom KDI og Bufdir om et mulig fremtidig samarbeid om å tilby familiesamtaler i fengslene. En overordnet forankring vil kunne gi familievernkontorene en tydeligere føring for å kunne prioritere arbeide med familiesamtaler i fengsel, og er nødvendig for at familiesamtaler skal kunne bli et permanent tilbud i kriminalomsorgen.

FFP har hatt et godt samarbeid med kriminalomsorgsdirektoratet i prosjektperioden. Direktoratet har ønsket prosjektet velkommen, og har også ønsket om at arbeidet må føres videre. FFP mener at dette er tegn på et tydeligere fokus på familieperspektivet i kriminalomsorgen enn tidligere.

I løpet av siste prosjektår har FFP jobbet for en videreføring av tiltaket etter prosjektets slutt. Det er av stor betydning at FFP får ressurser til å holde i dette arbeidet en periode til, både for å være en pådriver for en overordnet forankring, og for å bidra til at fengslene som har deltatt på kurs får ekstern støtte i arbeidet med å gjennomføre familiesamtaler i fengsel. FFP søker derfor om støtte for å kunne fortsette arbeidet en periode til.

Bidra til å gjøre et offentlig tilbud tilgjengelig for innsatte og pårørende

Fengsler i alle kriminalomsorgens regioner har nå et tilbud om, eller jobber med etablering av et tilbud om familiesamtaler i fengsel.

Det har av flere årsaker vist seg vanskelig å jobbe med temaet ut i fengslene. FFP har holdt kontakt med de som har deltatt på kurs, og har fått tilbakemeldinger på at det har vært viktig for dem og gitt energi til å fortsette med arbeidet. Det kan være tungt å jobbe med idealistiske tema innenfor fengselssystemet. Lovverk, underbemanning og strenge rutiner kan bremse gode tiltak. FFP skulle gjerne hatt enda større mulighet for å holde kontakt med de fengselsansatte som skulle etablere tilbudet. Vi ser at det kan bli et ensomt arbeid, og krever mye idealisme og stor tro på tiltaket for at det skal bli noe av.

I dag er det tre familievernkontorer; Aust -Agder, Bergen og omegn og Ringerike som samarbeider konkret med minst tre fengsler om å tilby familiesamtaler i fengsel. Et fengsel har et samarbeid med Kirkens Bymisjon om å tilby familiesamtaler. Videre har Veiledningssenteret i Sandnes etablert et tilbud sammen Åna fengsel samt at tilbud i Stavanger fengsel snart er i gang. Flere fengsler jobber med planlegging av et tilbud og samarbeid.

I løpet av prosjektperioden erfarte vi at det er vanskelig for mange familievernkontorer å prioritere dette arbeidet. Begrunnelsene har vært tidsmangel relatert til reisevei til fengslene, samt hvilke prioriteringer som ligger i føringene fra Bufdir. Mangel på familierapeuter i tilbudene har utfordret tanken om at det må være familierapeuter som leder samtalene, og hvilke andre yrkesgrupper disse eventuelt kan erstattes med. Etter rådføring med familierapeut og førsteamanuensis Anne Hedvig Vedeler ved VID høgskolesenter, følte FFP seg trygge på at andre muligheter er faglig forsvarlig. Prosjektets fokus har i det videre fokusert på viktigheten av at det skal være et tilbud, og at samtalene ivaretas av personer med relevant kompetanse, for eksempel innen veiledning eller ansatte med sosialfaglig utdanning.

Kriminalomsorgsdirektoratet var medarrangør av prosjektets erfaringsseminar høsten 2018. Følgende erfaringer fra arbeidet med etablering av tilbudet ble trukket frem av ansatte i fengsler og familievern:

- Det er vanskelig å få innsatte med, og det var vanskelig å finne innsatte med familier geografisk nærme nok. Noen innsatte synes det med familievern høres skummelt ut, og assosierer det med barnevernet. Noen familier ønsker ikke familievernkontoret med.
- Det er vanskelig for familievernkontoret å prioritere å sette av tid til et slik tilbud
- På grunn av familievernkontorets vansker med å prioritere å delta i samtalene måtte fengselet tenke nytt: De har kompetanse på huset, og det viktigste er at innsatte og pårørende får snakket sammen
- Ved lav kapasitet ved familievernkontoret kan ansatte med sosialfaglig eller liknende bakgrunn gjennomføre samtaler, men velger tema som ikke har for høyt konfliktnivå. For eksempel familier som sliter med soning og hverdagsutfordringer. Er det snakk om høyt konfliktnivå trenger de familievernkontoret.
- Helseperspektiv. Belastningen er store både når det gjelder innsatte og pårørende. I et fengsel er tema i samtalene å kartlegge hva slags helseutfordringer de har.
- Suksesskriterier og gode råd fra deltakerne:
 - De som har gjennomført familiesamtaler melder om svært gode tilbakemeldinger fra både innsatte og pårørende.
 - Det er viktig med forankring av tilbudet i ledergruppa, men også blant de andre ansatte.
 - Noen innsatte kan oppleve familiesamtaler som flaut, og det kan ta tid å rekruttere. Når en til to har tatt imot et tilbud de er fornøyd med vil ryktet gå, og da blir flere interesserte.
 - Man bør ikke legge listen for høyt. Ansatte i fengselet med relevant kompetanse kan gjennomføre samtaler uten familierapeut dersom det ikke er særskilt høyt konfliktnivå
 - Noen innsatte ønsker ikke familievernet med. Man kan ufarliggjøre ved å gjennomføre første samtale uten familievernkontoret
 - Lag hyggelig og lett tilgjengelig informasjonsmaterieill

- Rekruttering av innsatte burde gå gjennom fengselsbetjenter og kontaktbetjenter. De tenker ofte på den statiske sikkerheten, men ved å få fengselsbetjenten med i disse prosessene blir det også en iboende kultur i avdelingen om at man også må jobbe med dynamisk sikkerhet.
- ⊖ Tilbudet bør presenteres på servicetorg i fengslene (informasjonsdag der ulike organisasjoner presenterer sitt arbeid for innsatte). Familievernet bør inviteres til servicetorgene.

Verdi

FFP har i prosjektbeskrivelsen formidlet en forventning om prosjektets verdi for målgruppen og samfunnet. Disse har vært:

- økt mestring av hverdagen og en bedre livskvalitet for innsatte og deres pårørende
- lettere situasjon i tiden etter løslatelse

Disse var knyttet til avklaring av relasjoner, bedre helse og lavere kriminalitet som igjen ville ha en samfunnsnyttig verdi ut fra livskvalitet og lavere utgifter i forbindelse med sykdom og kriminelle handlinger. Videre var et ønske om å gjøre et offentlig tilbud tilgjengelig for alle en viktig begrunnelse for tilbudet.

FFP opplever å ha høy måloppnåelse i prosjektet på alle tema som omhandler etablering av tilbudet om familiesamtaler i fengsel, noe mindre på forankring og lav måloppnåelse på verdien tilbudet har for innsatte og pårørende. Dette begrunnet i et noe lavt omfang, som omtalt tidligere. FFP er som sagt fornøyd med at tiden er brukt til en solid forankring fremfor å gå for raskt frem. Vi mener dette vil være nyttig i det videre arbeidet.

Videre nytteverdi

FFP jobber for å bidra til å lette pårørende av innsatte sin situasjon, tilbud om familiesamtaler i fengsel er et viktig bidrag i dette.

FFP har allerede en godt etablert samarbeidsrelasjon med kriminalomsorgen. Slik vi ser det har prosjektet ytterligere styrket samarbeidet gjennom å bidra til å gi etaten nye verktøy i arbeidet med innsattes rehabilitering. Prosjektet har slik vært et bidrag til å fremheve FFP som en viktig fagaktør på feltet. Videre bidrar gode tilbud til å gi håp både for brukerne og oss om jobber med dem.

Erfaringer så langt, de som gjøres gjennom det videre arbeidet og den nevnte masteroppgaven vil brukes i FFPs informasjonsarbeid. FFP er daglig i kontakt med pårørende, fengsler, hjelpeapparat, ansatte i skoler og barnehager osv, som trenger vår kompetanse.

FFP ser for seg at prosjektet har lagt grunnlag for et viktig arbeid som vil vokse i omfang i fremtiden. Gradvis kan fokuset på familien som ressurs bli en mer naturlig del av kriminalomsorgens syn på innsatte og de pårørende. Disse holdningene kan gi mange positive ringvirkninger, slik vi ser arbeidet med barneansvarlige (Kriminalomsorgen, 2015) har gitt mange positive ringvirkninger i fengslene de siste årene. Gjennom et tilbud om familiesamtaler i alle kriminalomsorgens enheter, mener FFP at både helseplager, kriminalitet og relasjonsproblemer vil reduseres. Dette tror vi vil gi en samfunnsøkonomisk gevinst.

Kap 4. Oppsummering og videre planer

Oppsummering

Målsetting for prosjektet var kort fortalt å gi mulighet for bedre kontakt mellom innsatte og deres pårørende i et helse -og kriminalitetsforebyggende perspektiv. Prosjektet har bidratt til økt fokus på familierelasjoner i kriminalomsorgen. Noen fengsler gir et tilbud om familiesamtaler, og flere er i gang med utviklingen av et tilbud. Vi ser at kreativiteten og utholdenheten for å få dette til i de fengslene hvor dette er et ønske, er stor. FFP er glade for at vårt arbeid i dette prosjektet har blitt tatt godt imot i kriminalomsorgen. I den grad vi tenker at arbeidet har tatt tid, mener vi at dette i liten grad handler om mangel på vilje, men heller politiske føringer og mangel på ressurser.

Videre planer

Direktoratene var ikke klare for å ta over ansvaret for arbeidet på det tidspunktet FFP måtte sette arbeidet på pause. Kriminalomsorgens uttalte ønske om et slikt tilbud videre, bidrar til å gi FFP en videre optimisme og energi for å jobbe med finansiering til videre arbeid. FFPs mangel på midler betyr altså ikke at FFP slipper taket i dette arbeidet. Det er søkt om videre finansiering. Før midler er på plass, har ikke FFP mulighet for å videreutvikle og spre tilbudet ytterligere, men vi vil opprettholde kontakten med de fengslene som er i gang og med direktoratene relatert til deres rolle.

FFP mener prosjektet er vellykket også ut fra det forhold at det allerede er forankret i enkelt-fengsler og familievernkontorer. Vi mener at et videre arbeid må forankres i direktoratene for å sikre kvalitet på det faglige innholdet og for at tilbudet ikke baseres på ildsjelers innsats.

Referanser/litteratur

Andersen. T. (1994). *Reflekterende processer*. 3.utgave. Dansk psykologisk forlag.

Utenfor muren – en håndbok for deg som er pårørende (2008) For Fangers Pårørende.

Vollan, M (2015). *Retningslinjer for funksjon som barneansvarlig i kriminalomsorgen*. Rundskriv. Kriminalomsorgsdirektoratet.

Familiesamtaler i fengsel. Et tilbud for innsatte og deres pårørende. Informasjon til ansatte i fengsel og familievernkontor.

Familiesamtaler i fengsel. Et tilbud for innsatte og deres pårørende.